

institution. *Current Issues of Mass Communication*. 2024. No. 35. P. 22–30. DOI: 10.17721/CIMC.2024.35.22-30

15. Kalia P., Mladenović D., Acevedo-Duque Á. Decoding the trends and emerging research directions of digital tourism in the last three decades: A bibliometric analysis. *SAGE Open*. 2022. Vol. 12, No. 4. <https://doi.org/10.1177/21582440221128141>

16. Wong K. M., Samudra P. G. L2 vocabulary learning from educational media: Extending dual-coding theory to dual-language learners. *Computer Assisted Language Learning*. 2021. Vol. 34, No. 8. P. 1182–1204. <https://doi.org/10.1080/09588221.2020.1854315>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-668-3-3>

**THE CONCEPT OF COGNITIVE WARFARE:
A COMMUNICATIVE ASPECT**

**ПОНЯТТЯ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ:
КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ**

Trachuk T. A.

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Social Communication
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Трачук Т. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних
комунікацій
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Російсько-українська війна засвідчила, що сучасний збройний конфлікт ведеться одночасно у фізичному вимірі та у сфері інформаційно-когнітивного впливу. Поряд зі збройною агресією Росія систематично атакує здатність мільйонів людей адекватно сприймати реальність та ухвалювати рішення. М. Балабан, заступник керівника Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, формулює це так: «Найефективніша зброя сучасної війни не стріляє. Вона змінює те, що ви вважаєте правдою» [1]. У дослідницькому звіті НАТО (2025) когнітивна війна визначається як використання всіх доступних знань, стратегій та інструментів для впливу на поведінку людини через когніцію з кінцевою метою маніпулювання процесом ухвалення рішень [5, с. 7]. Дослідниця І. Малик підкреслює, що когнітивна війна змінює не лише те, що люди думають, а й те, як вони думають [3, с. 45].

Мета дослідження – на основі синтезу воєнно-стратегічних (звіт НАТО), академічних (І. Малик, В. Шемаєв, Л. Єрємін, Г. Почепцов) та експертних (М. Балабан, Д. Золотухін) публікацій визначити комунікативні складники поняття когнітивної війни.

Передумовою розгляду комунікативного аспекту когнітивної війни є розуміння війни як форми комунікації. Д. Золотухін, колишній заступник міністра інформаційної політики України (2017–2019), розглядає війну та насильство як одну з форм комунікації, що виникла у процесі еволюції комунікаційних засобів. На його думку, коли метод переконання виявляється неефективним, суб'єкт переходить до комунікації методом примусу [2].

Поняття когнітивної війни виникло для опису форм впливу, які виходять за межі інформаційної війни та психологічних операцій. Якщо інформаційна війна спрямована на контроль інформаційних потоків і формування суспільної думки через маніпуляції та дезінформацію, то когнітивна війна атакує глибший рівень, а саме механізми мислення та сприйняття, а через них – і поведінку людини [3, с. 46]. У звіті НАТО підкреслюється, що когнітивна війна ширша за інформаційні та психологічні операції, стратегічні комунікації і кібератаки, оскільки діє через когнітивні ефекти, не обмежується конкретними авдиторіями і часто функціонує нижче порогу збройного конфлікту [5, с. 10]. Дослідники В. Шемаєв і Л. Єрємін конкретизують відмінність між інформаційною та когнітивною війною за трьома критеріями: за стратегією (інформаційна війна пригнічує свідомість; когнітивна – програмує на самознищення); за метою (інформаційна придушує волю; когнітивна навіює, що боротьба не існує); за об'єктами (інформаційна впливає на масову свідомість, національну ідентичність; когнітивна – додатково на соціальну еліту як інтелектуальний капітал держави) [4, с. 303].

Ключовий теоретичний інструмент для розуміння когнітивної війни – цикл OODA (observe – спостерігай, orient – орієнтуйся, decide – вирішуй, act – дій). У дослідженні НАТО зазначається, що ворог експлуатує вразливості цього циклу, а технологічні досягнення суттєво полегшили маніпулювання когніцією [5, с. 6]. М. Балабан конкретизує, що достатньо зламати перші два етапи, спостереження й орієнтацію, щоб рішення стали запізненими або суперечливими [1]. Це означає, що когнітивна війна атакує не тільки зміст комунікації, а й її передумови – здатність авдиторії сприймати та інтерпретувати інформацію.

Для систематизації комунікативних складників когнітивної війни використовуємо модель Г. Лассуелла («хто – що повідомляє – яким каналом – кому – з яким ефектом»), адаптувавши її до досліджуваного явища.

Комунікатор у когнітивній війні системно маскується та розпошується. Створюється система прихованих агентів: фабрики тролів, ботоферми, медіаклони, псевдоексперти, фейкові неурядові організації [1]. Водночас вплив здійснюється і на інтелектуальному рівні. В. Шемаєв і Л. Єрьоміна виокремлюють феномен когнітивної зброї – цілеспрямоване впровадження в наукове та експертне середовище країни-мішені хибних теорій і концепцій, які поступово деформують систему прийняття державних рішень [4, с. 302].

Повідомлення у когнітивній війні множинні й суперечливі. Мета – не переконати в одній версії подій, а дезорієнтувати аудиторію потоком конкуруючих наративів. Показовою є інформаційна стратегія Росії напередодні повномасштабного вторгнення 2022 року, коли агресор одночасно трансливав множинні й різнопланові повідомлення – від заперечення своїх воєнних намірів до звинувачень на адресу України та країн Заходу. По суті, це руйнування семантичної визначеності: замість опозиції «правда/брехня» створюється хаос, де сама категорія правди ставиться під сумнів. Д. Золотухін зазначає, що фактологічний зміст повідомлення втрачає значення для аудиторії – визначальним стає лише те, наскільки сильну емоцію воно викликає [2]. Це пояснює ставку когнітивної війни на емоційне перевантаження, а не на переконливість аргументів.

Канал. Когнітивна війна задіює всю комунікаційну систему одночасно: соціальні мережі, традиційні медіа, месенджери. Проте її інструментарій не обмежується цифровими технологіями. І. Малік зазначає, що канали когнітивного впливу охоплюють також сфери культури, дипломатії, освіти – аж до формування навчальних програм і визначення напрямків наукових досліджень [3, с. 47]. Фактично, каналом впливу стає будь-яка точка контакту з аудиторією.

Аудиторія когнітивної війни водночас масова і мікротаргетована. На відміну від психологічних операцій, які завжди спрямовані на чітко визначену цільову групу, когнітивна війна діє на всіх рівнях одночасно. Загальний інформаційний «туман» дезорієнтує суспільство в цілому, а точкові удари б'ють по конкретних групах у вразливий момент. Наприклад, серед військових можуть поширювати фейкові повідомлення про здачу позицій, серед цивільних – контент, що підживлює паніку та руйнує довіру до державних інституцій. Болючі теми суспільного життя, від відключення електроенергії до корупційних скандалів, цілеспрямовано використовуються як вхідні точки для деструктивних наративів. Механізмом такого впливу є когнітивні упередження – автоматичні спрощення мозку при обробці інформації, які створюють вразливості для маніпуляцій. У дослідженні когнітивних атак у російській гібридній війні Г. Почепцов виокремлює такі

когнітивні упередження: ефект якоря (першість інтерпретації), вибіркоче сприйняття, евристику доступності, ефект більшості та «упередженість сліпої плями» [6, с. 41]. Медіа та новинні повідомлення виступають ключовим інструментом активації цих упереджень, перетворюючи інформаційний потік на засіб когнітивного впливу.

Ефект когнітивної війни – не стільки зміна ставлення до конкретних подій, як руйнування здатності суспільства до консолідованих дій. Це стратегічне виснаження: цілеспрямоване нагнітання тем, які підривають мобілізаційний потенціал, поглиблюють суспільну втому. Кінцева мета когнітивної війни – не придушити волю до опору, а створити ілюзію, що самої боротьби не існує [4, с. 302]. У звіті НАТО наголошується, що когнітивний вплив часто залишається нижче порогу збройного зіткнення, даючи стратегічний результат без застосування сили [5, с. 21]. У випадку України масштаб загрози інший: когнітивна війна накладається на повномасштабний збройний конфлікт.

Отже, розгляд поняття когнітивної війни через модель Лассуелла дав змогу виявити особливості кожного комунікативного складника: комунікатор прихований і розпорошений; повідомлення множинні й суперечливі; канал – уся комунікаційна система; аудиторія водночас масова і мікротаргетована; ефект – руйнування здатності суспільства до консолідованих дій. Ключова мішень когнітивної війни – не так знання і цінності, як сам механізм осмислення реальності (цикл OODA), а когнітивні упередження при цьому стають вразливостями, через які здійснюється вплив.

Література:

1. Балабан М. Когнітивна війна: чому український досвід випереджає доктрини НАТО. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2026/01/17/8016485/> (дата звернення: 16.02.2026).
2. Золотухін Д. Когнітивна війна: новомодне словосполучення чи концепція шостого поля бою. Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/189826/> (дата звернення: 18.02.2026).
3. Малик І. Р. Когнітивна війна: людська свідомість як поле бою. *Регіональні студії*. 2024. № 39. С. 45–50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.39.7>
4. Шемаєв В. М., Єрьоміна Л. В. Когнітивна війна як складова сучасної гібридної війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 300–304. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/73>

5. Cognitive Warfare. NATO Chief Scientist Research Report / NATO Science & Technology Organization. Brussels : NATO STO, 2025. URL: <https://www.sto.nato.int/document/cognitive-warfare/>

6. Pocheptsov G. Cognitive Attacks in Russian Hybrid Warfare. *Information & Security: An International Journal*. 2018. Vol. 41. P. 37–43. DOI: 10.11610/isij.4103